

KRAV-märkt företagande bland våra stämmorvärdar

Karin och Jonas satsar på ett allsidigt företagande kring sina grisar och har också fött upp vinterlamm från Malin, och deras mjölkkor har flyttat till Anders och Kristina som säljer sina tjurkalvar till Martin. Malin och Karin visar sig också vara svägerskor som stöttar och hjälper varandra i byggandet av varsitt gårdsbaserat upplevelseföretag riktat mot konsument.

Det var en nästan familjär, upplevelse att bege sig till Kalmar län för att presentera några av de medlemmar som är med och bjuder på årets stämma. Denna tidning har under året som gått haft många artiklar för att tipsa om samverkan mellan gårdar som en väg till både bättre ekonomi och sociala nätverk, men det är bara att konstatera att de här gårdarna har fixat det helt för egen maskin, och långt innan någon tidning hade börjat skriva om det. Vi kommer också att få se mer av företag i samverkan under den studieresa som vi inbjuds till på Öland dagen före stämman.

| LENA KARLSSON | text & foto

Lamm i Långasjö

Malin Lundqvist Gunnarsson på Långasjö Östregård är en del av "Långasjöandan" – ja den finns på riktigt och ska undersökas av forskare på Linnéuniversitetet. Kanske vill det till riktig obygd långt från större samhällen, som lilla vackra Långasjö mitt i skogen strax innanför länsgränsen mellan Kalmar och Kronobergs län, för att företagande och föreningsliv ska leva som det gör här. Bara på Östregård finns det två företag; förutom Malins företag

Långasjölämm så har maken Karl Johan ett handelsföretag inom träbranschen i ett kontor på andra våningen i den välhållna och vackra mangårdsbyggnaden i rik smålandsstil.

Fina Gotlandsfår har det funnits länge på Östregård, och Malin köpte ut besättningen av sin svärfar 2007 och anmälde sig genast till KRAV. Trots mycket hjälp och överförd kunskap från svärfar så var det en prövotid under de första åren med

pasteurella, fotröta, gasbrand och listeria. Men nu ser det ljus ut, och idéerna flödar.

Mer än köttlådor

Malin är grundskollärare till professionen men är sedan förra våren tjänstledig för att fokusera på lammföretaget. Hon har redan under några år sålt många av sina lamm som konsumentstyckade köttlådor och hunnit skaffa sig erfarenheter, men framöver ska det inte bara handla

Det var en energikick för Malin att ta ledigt från lärarjobbet för att fokusera helt på det egna företaget.

om att lyckas sälja så många skinn och köttlådor som möjligt utan också om att erbjuda andra aktiviteter kring lammen och allt annat som finns på en gård.

Idéerna kring hur företaget ska utvecklas tog ett stort språng framåt under en kurs som Hans Naess på

Agroax höll i Växjö våren 2012.

– Jag förstod plötsligt att allt det här som är min vardag och mitt jobb är semester och exotiskt för de flesta människor, berättar Malin, något de kan betala för att få vara med om.

Och här ser Malin hur hon kan förena sina identiteter som lärare och som bonde och bli en länk av förståelse mellan bonden och köttkunden.

– Lantbruket är inte Bullerbyn längre, men det behöver inte vara sämre. Jag vill berätta hur det kan gå till när det är bra, och jag tror att KRAVs mervärden uppskattas av många människor.

Malin brinner verkligen för KRAVs mervärden och jobbar hårt med att kommunicera fördelarna med ekologiskt lantbruk, men tyvärr så har hon inte hittat något sätt att kunna sälja de egna lammen som KRAV-märkta. Det är logistiken kring KRAV-godkänd slakt och styckning som inte gått att få ihop – nu får kunden nöja sig med att veta att lammen levtt ett KRAV-godkänt liv.

Vårslamning

Malin har valt att jobba med Got-

landsfår och skinnkvalitet så det är vårslamning som gäller. Eftersom tackorna får gå ut med sina lamm på bete rätt snart efter att de är födda är det en produktion som inte kräver så mycket kraftfoder, men det som behövs är inköpt fullfoder. Den sista tröskan i bygden står på skroten sedan många år, och i dagsläget går det inte att odla ärtor eller spannmål på grund av vildsvinen.

– Men fullfodret kostar 6 kr/kg så det ransonerar jag hårt. Scanningen som visar hur många lamm tackorna bär på är värd varenda krona eftersom jag kan gruppindela dem efter foderbehov. Äldre tackor som bara bär på ett lamm får inget kraftfoder alls.

Inte heller de fränskilda lammen får något kraftfoder på hösten, eller bara lite grann. Det gör inget att en del lamm inte är så stora när hon säljer dem själv.

– För många människor blir det för mycket pengar att lösa ut ett 20-kiloslamm, så de största lammen skickar jag till KLS och till Bonnaskött. Lådkunderna är rätt nöjda med lamm som väger mellan 14 och 17 kg.

Hemsida www.langasjolamm.com

Grisar på Voxtorpsgården

Nästa stopp på Ekologiskt lantbruks besökslista ligger ute på ”Kalmarslätten” några mil söder om stan.

På Voxtorpsgården hos **Jonas och Karin Lundqvist** finns KRAV-grisar med turistverksamhet och gårdsbutik samt växtodling. Jonas har också ett företag som utför dykarbeten.

När Jonas och Karin 2003 gick in och blev delägare i gårdens aktiebolag fanns här ca 75 mjölkkor i upp-bunden äldre lagård. Det var inget de kände för att investera i, så den driften övertogs av Anders och Kristina Gratte (se artikeln om AK Husdjur) som efter några år byggde nytt på sin egen gård och köpte ut korna.

Under tiden hade Jonas och Karin hunnit bestämma sig för att prova på utegrisar och köpte 2007 sina första två KRAV-godkända suggor

Några av de högdräktiga suggorna i grisningsavdelningen orkar masa sig upp för att hälsa på Karin när hon visar Ekologiskt lantbruk runt i stallarna.

► på besök hos stämmovärdarna

I de här hyddorna med vidhängande rastgård vistas slaktgrisarna efter att de skilts från suggan och fram till slakt. Nu på vintern är hyddorna dockade till el, fodermatning och vatten hemma vid stallet, men på sommaren flyttas de runt ute på bete med teleskopplastare så att grisarna hela tiden har fräscht bete, en form av stripbetning alltså. Hyddorna är ett hemmabygge men är konstruerade efter den modell JTI tagit fram.

Grishyddan bogserad till verkstaden för reparation. Införskaffandet av teleskopplastaren till att bli att flytta grishyddorna är ett glädjeämne jämfört med traktor.

av Ann-Christine och Pär Eriksson på Kråksmåla gård norr om Kalmar. Pappa Karl-Johan Lundqvist tyckte att ungdomarna inte var kloka som skulle byta ut korna mot grisar och ännu tokigare att det skulle vara ekologiskt – det fick de i så fall sköta utan hans medverkan. Men jag förstår snabbt att han idag är en klippa i företaget, bl a är han byggare och konstruktör av slaktgrisarnas mobila hus med fast betesrastgård.

Grisar på flera ben

Idag har man ca 20 suggor i tre suggrupper och grisning var åttonde vecka. Det ger 350 årsgrisar. En knapp fjärdedel av dem säljer man i köttlådor i den egna gårdsbutiken och resten köps av KLS slakteri, numera helägt av Danish Crown, i Kalmar. Trots att Jonas och Karin inte säljer genom KRAV-grisföreningen Jord på trynet är de medlemmar i föreningen för att de vill ha ett nätverk kring KRAV-uppfödningen. Grisarna får också bidra med in-

Att vara två aktiva generationer på gården är en stor tillgång. Jonas pappa Karl-Johan håller i den 20-gradiga kylan med glatt humör på och rensar flismatningen till gårdens panna.

komster genom att vara turistattraktion när det är öppen gård om somrarna med grissafari, något som varit väldigt välbesökt och ökat den egna försäljningen av griskött.

Av utslagssuggorna låter man legotillverka olika korvar som också säljs i gårdsbutiken som inretts i gamla mjölkkrummet. Karin har samma problem med KRAV-märkningen av köttlådor och korv som svägerskan Malin på Långasjölam – de kan tyvärr inte säljas som KRAV-märkta i avsaknad av logistik kring slakt och styckning. Grisarna levereras idag från KLS till en lanthandel där de styckas och packas i konsumentlådor – bra och lokalt, men lanthandeln är inte KRAV-certifierad. För korven skulle de väldigt gärna hitta en mer lokal aktör att samarbeta med kring produktutveckling, men just nu tillverkas den hos ett charkföretag i Blekinge enligt deras standardrecept.

Eget foder

Man köper in lite koncentrat och mineraler men i övrigt föds grisarna upp på den egna växtodlingen av åkerböna, ärtor, vete, korn och raps. Rapsen säljs till ordföranden i Kalmar Öland-distriktet Veronica Svenzén och hennes man Lennart på Nöbble gård strax norr om Kalmar. De pressar rapsolja av både eget och andras frö, och kakan från Voxtorpsgårdens raps går sedan tillbaka till gården och ges till grisarna som proteinfoder.

– Vi har varit försiktiga med att öka grisarna eftersom vi vill vara säkra på att ha eget proteinfoder till dem även ett dåligt skördeår, berättar Karin.

Hemsida www.voxtorpsgarden.se

Rationellt och enkelt och med fokus på djurhälsa är Kristina Grattes recept för hög produktion och långlivade kor.

Mjök hos AK Husdjur

AK Husdjur, det är **Anders** och **Kristina Grattes** mjölkföretag med 130 kor, nästan enbart Holstein, plus egen rekrytering. Kalvarna säljs efter mjölkperioden till vidareuppfödning till två andra gårdar, bl a Martin Nykvist utanför Nybro som Ekologiskt lantbruk också besöker under resan.

Och det är kalvar som fått en bra start i livet för att födas upp till kött. Första månaden får de två liter mjölk två gånger om dagen, andra månaden har de fri tillgång från nappbar och det innebär att de sörp-lar i sig 10–12 liter per dygn, och sista månaden före förmedling trap-pas mjölk-givan ner tills de är av vanda.

Bygde nytt

När Anders och Kristina skulle börja med mjölkproduktion fick de möjligheten att känna sig för genom att ta över mjölkdriften på Voxtorpsgårdens några km bort. Det var konventionell uppbunden drift med ca 75 kor. De trivdes och bestämde sig för att satsa på den egna gården med ett nybygge, och samtidigt påbörjade de omläggning till ekologisk drift 2008. I Ekologiskt lantbruk har vi

skrivit om lagården i nummer 1/2012 (artikeln finns som PDF på www.ekolantbruk.se/biblioteket – använd sökfunktionen). Det speciella är att liggbåsen är fyllda med en blandning av halm och kalk istället för de vanliga gummimattorna.

Och Kristina, som också jobbar halvtid som veterinär, är mer än nöjd. I stort sett inga kor behöver slås ut för problem med ben och klövar och rekryteringsbehovet har varit nästan obefintligt. Det ledde förra året till den angenäma situationen att kunna sälja en hel del dräktiga kvigor. Förutom kalksängarnas betydelse för ben- och klövhälsan är säkerligen också Kristinas intresse en viktig faktor. Man har en egen verkstol och alla djur verkas minst två gånger om året, liksom regelbundna fotbad. Skrapgångarna har också borstad yta på betongen – inte ens idag när det är 20 minusgrader och utgödslingen strejkar känns det halt.

Foder på kontrakt

Den egna arealen räcker inte på långa vägar till gårdens foderbehov. Men i trakten ligger arrendena på ca 10 000 kr/ha eller 300 000 kr i in-

► på besök hos stämmovärdarna

Frida är en gammal favorit och vän till Kristina, men nu är hon sju år och går sin sista laktation.

köp, vilket är svårt att räkna hem. De egna arrendena ligger en bit norrut där slätten tar slut och markpriserna är lägre.

För att ha en säker foderförsörjning har man istället för dyr mark satsat på kontrakt med andra gårdar om vissa volymer. Vetet till exempel

kommer från Voxtorpsgården, och åkerbönderna köper man från en växtodlingsgård längre bort.

I fullfoderblandningen ingår också lite koncentrat från Kalmar Lantmän som är baserat på italiensk ekosoja. Men Kristina konstaterar också att dagens låga mjölkpris och

höga foderpris inte motiverar några större givor. Ett och ett halvt kg koncentrat måste ge tre kg extra mjölk för att betala sig, och så mycket mer mjölk blir det inte.

– Mjölkspriset ska upp 2013, säger Kristina bestämt, och det är tydligt att det inte går att diskutera. 2012 har varit ett tufft år.

I någorlunda god närhet till lagården ligger kornas sommarbete, som längst har de en km att gå. Man avsätter 25 ha åker per år som ligger i växtföljd och sköter dem mycket intensivt med stripbetning, bevattning och putsning.

Gårdens viktigaste maskin verkar vara en stor Keenan fullfoderblandare. Den används inte bara till fodret utan också till kalk/halm-blandningen till sängarna i liggbåsen.

Överhuvudtaget har man eftersträvat enkelhet för att hålla nere investeringar och dessutom få tid att ägna sig åt det som är viktigt, dvs korna. Alla djur äter samma fullfoderblandning, inga kraftfoderautomater och inget lockfoder till mjölkgruppen, och på det mjölkar de 30 kg.

Tjurar i Björnahult

Det hinner bli mörkt innan jag på väg tillbaka mot skogsbygd passerar genom några mil mellanbygd och kommer fram till **Martin Nykvist** i Björnahult väster om Nybro. Här föds tjurkalvarna från AK Husdjur upp tills de är 18 månader och slaktmogna, och det kommer också kalvar från Martins granne ekomjolkproducenten Per-Olof Andersson.

– Det här är bulkproduktion, svarar Martin när jag frågar varför han inte satsar på stutar som är ett mer efterfrågat kött bland kockar och konsumenter. Vill de ha gourmetkött så räcker det inte att jag får fem kronor till per kilo, och det tror jag inte slakten vill betala. Tjurarna ger bästa utväxling på fodret och ockuperar stallplats minsta tid.

Utan att fråga närmare om betalningen förstår jag att det kontrakt han förhandlat sig till med KLS i Kalmar ger honom nästan 10 kr mer per kilo för bulktjurarna än vad jag

själv får när jag vid sporadiska tillfällen kan skicka fem toppklassade kötttraskvigor.

Hem till gården

Och det beror givetvis på att han är en attraktiv producent för slakteriet. Martin levererar ca 75 tjurar kontinuerligt under året, och de är sorterade i grupper om 14, vilket är optimalt för att fylla avdelningarna i slaktbilen. Hela det toppmoderna och väl genomtänkta stallet är inrett för att fungera ihop med slakterilogistiken. Tänket har Martin med sig från 20 år i processindustrin innan han bestämde sig för att bli sin egen och ta över gården. Hela stallet är byggt efter en flödesprincip där tjurgrupperna hålls ihop från det de kommer vid 12 veckors ålder fram till slakt vid 18 månader. Under den tiden passerar de genom de olika typer av boxar som är avpassade för deras beteende och foderkonsum-

tion vid olika åldrar. Den sista boxen ligger med utsläpp direkt ut i den fälla som slaktbilen dockar vid.

Lastningen går på 2–3 minuter med väldigt liten risk för skador både på djur och människor.

Tjurar på bete

Med den här kontinuerliga uppfödningen med djur i olika ålder behöver även tjurar över ett år komma ut på bete för att uppfylla KRAV's regler. Hur fungerar det?

– Det är inte mer spännande att släppa ut ungtjurar än mjölkkor, svarar Martin. Pratet om hur svårt det är att ha tjurar ute är rätt överdrivet. Men de ska inte gå ett dygn för länge på ett bete som är slut, då går de ut.

Martin är uppväxt med pappans konventionella tjuruppfödning och även dessa släpptes ut på bete. Det viktiga är att hålla ihop grupperna och att de första dygnen ute är på

åkermark där de inte kan skada sig.

Säkerhet och lugn i djurgrupperna har också gjort att Martin valde att bygga boxarna med bara två rader liggbås så att det inte är några liggbås på andra sidan skrapgången vid foderbordet. Det minskar stök och trängsel. Det är också smart tänkt med en grind mellan foderbordsavdelningen och liggavdelningen i varje box, vilket tillåter säker hantering om t ex något djur är sjukt och behöver sorteras ut.

Automatisk utfodring

Lika imponerande som tänket kring flöden och hantering är utfodringsanläggningen med rullband under taket. Fyra gånger om dygnet går bandet och släpper i lagom takt ut inprogrammerad mängd foder – dagar när det är så kallt som idag kan en större giva programmeras in.

Foderblandningen bereds i en foderblandare i en lokal utanför stallet. Tre rundbalar går åt till en dygnsblandning, och när dessa är hackade och blandade fyller blandaren på med inprogrammerad mängd ärter (4%) och vete (11%). Den kan själv känna av ts-halten på ensilaget och anpassa mängden ärter och vete efter det, samt sedan också anpassa givan som den släpper ut på bandet

Transportören i taket portionerar ut en exakt mängd fullfoder fyra gånger per dygn. Foderspillet är minimalt och ungtjurarna i olika åldrar växer optimalt.

som går in i stallet. Längs med foderbordet har Martin gjutit in begagnade grishoar för att tjurarna inte ska sprida ut fodret. Blandningen är också så finhackad att det är svårt för dem att sortera, och eftersom de utfodras fyra gånger per dygn av bandet så hinner de alltid äta upp, och foderspillet blir minimalt.

– Den här produktionen är lönsam, konstaterar Martin. Och att han la om till ekologisk produktion var för att kalkylen blev så mycket bättre. Och odlingen fungerar lika bra som den gjorde för farsan som sprutade – skräpporna var ett lika stort problem då som nu, och skördarna klagar han inte heller på. ●

Tjurar är inte svårare att hantera än andra nötkreatur, menar Martin, man måste bara veta hur de fungerar. Tama och nyfikna verkade de uppskatta vårt besök på foderbordet.